

En rev bak øret

Den sosiale konstruksjonen av cannabis¹

Willy Pedersen

Den sosiale konstruksjonen av cannabis er båret oppe av en tvetydighet. Mange ser stoffet som harmløst. Andre ser det som forbundet med avhengighet, helseskader og alvorlige psykososiale konsekvenser. I artikkelen presenteres status for forskningen på feltet, og vi finner den samme ambivalensen blant forskere som i det øvrige offentlige ordskiftet.

Typisk for erfaringer med hasj er at de er unndratt offentlig samtale og preget av stoffets illegalitet. Samtidig har brukergruppene vært grunnleggende tvetydige. For noen har bruken vært knyttet til skader, men for vesentlig flere har det fungert som en subtil sosiokulturell markør.

I skolegården er det lang rekke. Jeg kaller ham «R», og han står bak meg. Han ler ofte. Han slåss aldri. Likevel – de andre hører etter når han snakker. Vi er elleve, og året er 1963.

James Bond-filmen Thunderball går på Eldo. Vi er tretten. Vakta nøler, men slipper oss inn. På veien hjem: Han har en pakke Long Fellow. Han smiler når han tenner på.

Realskole, bleke by-ansikter, afghanske pelsler. Han smiler. Han vet noe. En hemmelig, esoterisk viten. I en krok av skolegården går et chillum rundt. Hår nedover skuldrene. Nye ord: stein, bønne, rev, og året er 1967.

Året er 1969, og det er høst. Han er blek. Vi rusler forbi den gamle skolegården. – Jeg vet ikke hva jeg skal gjøre med livet mitt, sier han. Han har et fint smil, men det har kommet en skygge over det. Vi tenner hver vår Teddy. – Hvordan er det å gå på gymnaset? spør han. – Det er gøy, sier jeg.

Jeg studerer ex. phil., og en kveld ringer han. – Jeg besøker deg, sier jeg. Det likner et slott. Veggene er hvite, det er høyt under taket. Legene

har vanlige klær, men de snakker veldig langsomt. Dørene er låst.– Det skjedde i Frankrike, sier han. – Jeg droppa syre, men noe gikk galt. Noe gikk i stykker i hodet mitt. Siden har jeg vært så redd. Han smiler, men på en matt måte. Legen forteller at visittida er slutt.

Fra Grand cafe så jeg ham gå sakte forbi på gaten. Han hadde en gammel duffelcoat og fortsatt skulderlangt hår. Jeg hadde ikke sett ham på ti år. Jeg gikk ut i vinterlyset. – Det er lenge siden, sa han. Han virket fjern. – Jeg må gå, sa han, jeg har det travelt. Det var bare skyggen igjen, av et gammelt smil. Han ruslet nedover Karl Johan. Jeg så ham aldri mer.

Det skal dreie seg om hasj, og dette er en av nøkkelfortellingene. Et sted, langt der nede, har «R» og det som skjedde, betydning for hvordan jeg tenker og forstår. Men det hele hadde en kontekst, jeg hadde flere kompiser som også hadde et forhold til hasj, som det ikke gikk galt med. Litt av det kommer jeg tilbake til.

Hvorfor starter jeg slik? Grunnen er at jeg tror subjektive inntrykk, personlige opplevelser, tilhørighet til ulike kohorter spiller en uvanlig stor rolle når det gjelder vår vurdering av cannabis, og en større rolle enn ved sigaretter, alkohol eller «hardere» narkotiske stoffer. Men dette er langt på vei «taus kunnskap». Cannabis konnoterer identitet, generasjonserfaringer, tilhørighet. Men det skjer oftest på en språkløs måte. Derfor kan også helt ulike former for sannhet opptre på samme tid: Side om side lever de erfaringer fra eget liv som har satt seg i oss, og den diskursen myndigheter og medier hele tida former. For noen av oss møtes dette igjen av funn fra forskning og systematisk innhentet kunnskap.

Men først: Hvorfor skrive om hasj, nå i dag? For mange har sikkert temaet en litt gammelmodig klang. Greit nok, kanskje finnes det viktigere saker. Likevel må vi forholde oss til stoffet – om vi vil eller ikke. Lovgivningen er i støpeskjeen over hele Europa. Antakelig får vi diskusjonen her hjemme også, sterkere enn i dag. Det pussige er at samtalen om hasj nesten har forstummet.²

Britisk ambivalens

I *Independent* og *Guardian* har vi kunnet følge endringen i engelsk narkotikalovgivning. Cannabis er nedgradert fra *Class B* til *Class C drug*. Det betyr at politiet normalt ikke vil gripe inn mot besittelse av små kvanta, og heller ikke mot bruk i det offentlige rom. I praksis åpnes det opp for *coffee-shops* av nederlandsk merke.

Dette står å lese i de to avisene, men det er en undertekst. Både *Guardian* og *Independent* er kvalitetsaviser, med dyptpløyende analyser. Reformen dekkes grundig, men på ulike måter: *Independent* har i årevis vært for liberalisering og feirer – om enn lavmælt – den nye linja. *Guardian* inntar en restriktiv posisjon og er ikke glad for endringen. Det slående er likevel hvordan dette på grunnleggende måter preger lederne, artiklene og featurestoffet.

I *Independent* kan du lese personlige fortellinger om folk som har brukt stoffet i årevis, som betrakter det som et rekreasjonsstoff som kan gi deg et frikvarter fra hverdagslivets stress. Andre peker på at stoffet nok kan være «brilliantly relaxing», men at det er så masete å få tak i det: – Først må du få tak i en *dealer*, så må du vente på at han kommer, så er det reknet som høflig å røyke en joint med ham, så – når du endelig kommer hjem – må du selv gå inn i komplekse ritualer med å varme stoffet og lage jointer før du kan røyke. Poenget er selvsagt å latterliggjøre de bildene av stoffet som forbinder det med risiko og fare, og å løfte det inn i en hjemmekoselig, men kanskje litt komisk kontekst. Typiske titler på artikler i avisa er «Let's end all this reefer madness» eller «Confessions of a cannabis smoker».

I *Guardian* er det en annen undertekst. Der kan vi lese om «the real dangers of cannabis». Farene knyttes til stoffets påvirkning på hjernen, til at de virksomme komponentene akkumuleres i kroppens fettvev, til at det er ødeleggende for lunger og luftveier. Men viktigst er førstehånds og personlige fortellinger – fra dem som har vært der det foregår. Under tittelen «My high life» forteller «Rebecca» – en kvinnelig «self-confessed pot-head» at nedgraderingen er dårlig nytt. Hun er motstander av marihuana, på tross av dette røyker hun selv. Eller snarere: Hun er motstander *fordi* hun røyker. Hun ser fordelene bruken kan gi – stoffet kan gi latter og glede, det kan befordre fantasi og kreative tanker, ikke minst kan det gi bedre sex. Men fortellingen er sår, og den er knyttet til at du nettopp av alle disse grunnene så lett kan bli hekta og begynne å bruke stoffet daglig. Gjør du det, vil du også snart oppleve problemene – paranoia, angst, følelsesmessig nummenhet. Hun liker dårlig tanken på at stoffet skal bli lettere å få tak i, lettere å bruke. Det vil skape vansker for henne selv.³

To ledende aviser, to ulike historier. For *Independent* er cannabis et harmløst stoff, som tida var overmoden for å nedkriminalisere. For *Guardian* har stoffet en klang av misbruk og destruksjon. Hva er grunnen? Antakelig skyldes det at diskursene rundt stoffet er grunnleggende tvetydige. Det gjelder England, men det samme finner vi i andre deler av den vestlige verden. Mange mener at forskningen på feltet er spinkel. Likevel finnes det mange studier, etter hvert er det også gjort grundige sammenfatninger av dem. Det overraskende er imidlertid at vi også her ser den samme

strukturen som i de to engelske avisene: Studier som kan virke klare i sine konklusjoner, framtrer nesten som Rorschach-tester, åpne for alle slags investeringer når de gjenfortelles. La oss se på tre av de sentrale *state-of-the-art*-diagnosene når det gjelder cannabis, basert på forskning, alle levert i løpet av de siste fem årene.

Hvor stor en byrde?

En lederartikkel i *The Lancet* – et av verdens mest prestisjefulle medisinske tidsskrifter – fra 1995, starter slik: «The smoking of cannabis, even long term, is not harmful to health» (Lancet 1995). Men lederen følger ikke opp med å belegge påstanden, snarere med å argumentere for en nedkriminalisering av stoffet, etter nederlandsk merke. Tre år seinere, i 1998, har tidsskriftet en ny leder, hvor redaksjonen medgir at dette var en litt for kategorisk påstand. Det innrømmes – basert på rapporten fra et omfattende konsensus-seminar som publiseres i samme nummer – at bruk av cannabis faktisk *kan* medføre skader. Likevel, noe moderert, fastholdes tonefallet i konklusjonen: «... moderate indulgence in cannabis has little ill-effect on health ...» (Lancet 1998). Budskapet er klart nok: Ingen fare, ta det med ro.

Året etter, i 1999, publiseres boka *The Health Effects of Cannabis* fra Addiction Research Foundation i Toronto, et av verdens sentrale miljøer for rusmiddelforskning. I et sluttkapittel sammenliknes konsekvensene av bruk av tobakk, alkohol og cannabis, og det fastslås at de to første stoffene har større kostnader enn det siste. Men, konkluderer boka: «This is no cause for complacency, however, as the public health significance of cannabis would undoubtedly increase if the prevalence of its heavy daily use were to approach that of heavy alcohol use among young adults, or the prevalence of daily cigarette smoking among adults» (ARF 1999:495). Tonen er forsikrigere: Ingen grunn til å hvile på laurbær. Bildet kan endre seg.

I år 2000 publiserer så Europas ledende rustidsskrift – *Addiction* – en signert leder om cannabis. «Det er i dag stemmer som foreslår at cannabis skal betraktes som 'a soft drug', og at rekreasjon og medisinsk bruk skal aksepteres,» står det. Det advares mot en slik holdning. De mulige konsekvensene av cannabisbruk neglisjeres i dag, sier lederskribentene, på en måte som kan vise seg i farlig utakt med de skader stoffet kan komme til å medføre for folkehelsen. Vi trenger kunnskap om mulige skadevirkninger «... before its widespread use impedes a more rational policy response» (*Addiction* 2000, 95:488). Budskapet er bekymring: Snart kan det være for seint.

Tre år. Tre av de mest autoritative talerstolene som finnes. Tre helt ulike budskap. Men det er mer som er påfallende. De forholder seg alle til omtrent den samme forskningen. Det er de samme – nokså få – studiene som anerkjennes som holdbare eller gode. Det er endog langt på vei de samme forskerne som har skrevet sammendragene av studiene.⁴ La også meg trekke ut hovedlinjene: Når det gjelder «objektive» funn, er det ikke så stor uenighet.

Først rammen og bruksmønstrene: For det første er det enighet om at mesteparten av dagens cannabisbruk er tidsbegrenset og normalt avsluttes ved inngangen til voksent liv (Chen og Kandel 1995). Mye bruk er rekreeerende og lavfrekvent, bare en liten andel tar opp et bruksmønster som kan antas å gi nevneverdig risiko. I USA rekner en med at bare rundt én av ti unge voksne brukere bruker stoffet daglig (Hall mfl. 1999). Men bruksmønstrene har vært i endring, og kanskje kommer omfanget av høyfrekvent bruk til å øke. Mye tyder på at modeller fra alkoholfeltet som viser forbindelsen mellom alminnelig og problempreget konsum, vil ha gyldighet også her (Hall og Babor 2000). Det er dessuten et økende svart marked, med egen produksjon i USA, Australia og særlig Nederland, og med betydelige konsekvenser for organisert og illegal økonomi, noe som vil ha negative konsekvenser for samfunnet i stort, men også for den enkelte (UNIDCP 1997). Det er en viss evidens for at THC-innholdet har økt som en funksjon av dette, noe som har konsekvenser for den psykoaktive effekten av stoffet (Hall og Swift 1999).⁵ Imidlertid er de fleste i dag også enige om at overdrivelser om skadevirkninger fra politikere, helseopplysere og forskere har kommet til å utgjøre et eget problem (Hall og Babor 2000). Men det *er* også en rekke skadevirkninger ved cannabis, de viktigste er knyttet til tre områder:

- *Akutte helseskader*: Det er enighet om at stoffet kan knyttes til trafikkulykker fordi kognitive og psykomotoriske ferdigheter svekkes (Beardsley og Kelley 1999).⁶
- *Kroniske helseskader*: Avhengigheten er svakere enn ved amfetamin og opiater, men likevel er det godt dokumentert at den utgjør et syndrom (beskrevet for eksempel i DSM-systemet). Estimerer fra USA tyder på at ca. 3 % av normalpopulasjonen fanges av diagnostiske kriterier for misbruk og avhengighet (Anthony og Helzer 1991). På tross av dette er det få som søker behandling – kanskje fordi alkohol- og opiat-avhengighet vektlegges mer av behandlingsapparatet, kanskje fordi bruken oftest er del av et blandingsmisbruk, hvor andre stoffer ses som viktigere (Hall og Babor 2000). Hyppig bruk kan gi luftveisskader, bronkitt, hoste og sannsynligvis lungekreft (Hall, Room og Bondy 1999). Bruk kan gi akutte psykotiske symptomer, muligens kan den være en forløper

for schizofreni hos særlig sårbare personer (Andreasson mfl. 1987). Sterkere er evidensen for dårligere prognose hos personer med etablert schizofreni (Hall 1998). Dette gjelder få personer, men konsekvensene er svært invalidiserende. Sannsynligvis kan bruken også gi subtile, kognitive svekkelser, som kan oppdages ved hjelp av elektrofysiologiske metoder (Solowij 1998). Nokså sikkert har bruk konsekvenser ved læring, noe som forsterkes av at elever med svake prestasjoner er de mest sannsynlige brukerne av cannabis (Fergusson og Horwood 1997). I tillegg er det farlig å kombinere bruk med psykomotorisk krevende jobber – som piloter, flygeledere og sjåførere (Hall og Babor 2000).

- *Psykososiale konsekvenser*: Det har blitt antydnet et amotivasjons-syndrom knyttet til cannabisbruk, men i dag synes dette å ha liten støtte (Hall, Room og Bondy 1999). Derimot er det en rekke studier som viser at cannabis er forbundet med avbrutt skolegang og ustabile jobbkarrierer (Newcombe og Bentler 1988). Problemet er at det kan være andre faktorer enn bruken av cannabis som spiller inn, og tverrsnittsdata kan overestimere assosiasjonene (Hall, Room og Bondy 1999). Mest kontroversiell er nok hypotesen om cannabis som innfallsport til andre stoffer. Hypotesen ble lansert tidlig (Kandel 1975), og det er ingen tvil om at cannabisbrukere *har* dramatisk økt risiko for å begynne å bruke andre stoffer, også kontrollert for andre kjennetegn (Fergusson og Horwood 2000). Likevel er det usikkert om også dette skyldes bruken av cannabis, umålte seleksjonsfaktorer eller trekk ved det miljøet brukerne befinner seg. Det er på dette feltet uenigheten og usikkerheten fortsatt er størst. Spiller cannabis en rolle på veien til sosial marginalitet, bruk av andre rusmidler og kriminalitet? Er dette i så fall noe som medieres gjennom det faktum at stoffet er illegalt, og derved veves inn i relasjoner og aktiviteter som per definisjon er kriminaliserte? Eller er det konsekvenser av bruken (for eksempel angst, uro) som kan danne grunnlag for medisinerer (med for eksempel opiater)? Tendensen går i retning av å bestride slike effekter av stoffet i seg selv – snarere er de en funksjon av seleksjon og av at stoffet er illegalt (Hall, Room og Bondy 1999, Morral mfl. 2002).

De fleste er altså enige om at bruken av cannabis *kan* gi skader, særlig hvis stoffet brukes ofte og over lengre perioder. I kortform synes dette å være viktigst: økt risiko i trafikken, avhengighet, luftveisskader, lungekreft, akutte psykoser og kanskje økt sårbarhet for schizofreni. Uenigheten kommer fram når en skal vurdere *hvor* farlig dette er, *hvor* stor byrde det representerer, samt hvilke *konsekvenser* det skal ha for politikk, lovgiving og forebygging.

La meg gjenta mitt hovedpoeng: Alle vil ha en fortolkningsramme for slike funn. I dag er denne rammen en annen enn den var for tretti år siden. I min foreldregenerasjon hadde ingen brukt hasj, i dag gjelder det stadig flere av oss. Men fortsatt utgjør det en skjult kunnskap, en slags hemmelig referanse. Både en tidligere statsminister (Jens Stoltenberg), justisminister (Gerd-Liv Valla) og leder for Narkotikaseksjonen i Oslo har offentlig medgitt å ha røykt hasj. I alle tilfeller ble det krigsoverskrifter i avisene. Kanskje var det med på å opprettholde slike erfaringer som del av en skjult og hemmeligholdt diskurs.

I to viktige studier gjort i henholdsvis 1968 og 1989, ble nordmenn bedt om å rangere narkotiske stoffer etter farlighetsgrad. I 1968 ble LSD og cannabis rangert på topp, som de farligste, og før for eksempel morfin. I 1989 hadde cannabis beveget seg noe nedover på skalaen (Skretting 1991). Hadde vi gjort studien på nytt i dag, ville stoffet antakelig ha beveget seg ytterligere nedover. Grunnen er at stadig større andeler av befolkningen har erfaringer med stoffet. For de aller fleste dreier det seg om et udramatisk møte med et stoff de i dag ikke bedømmer som særlig farlig for dem selv. Konsekvensen er at våre synspunkter glir, uten at vi snakker stort om det.

Nylig publiserte britten Patrick Matthews (1999) boka *Cannabis culture – A journey through disputed territory* på det respekterte forlaget Bloomsbury. Den solgte bra og gir en gjennomgang av stoffets kulturhistorie, av kampen mot bruken, av bruksmønstre og psykoaktive virkninger og ikke minst av ulike typer cannabis. Hvem er Matthews? En av Englands mest innflytelsesrike vinjournalister, med franske viner fra små produsenter som spesialitet. *Cannabis culture* ble nokså sikkert *coffe-table-book* hos dannede engelske mellomlag.

Dette har ennå ikke skjedd i Norge. Jan Boier Vindheim har riktignok utgitt *Inn i hampen: historien om en mangfoldig urt* (2000). Men den har en form og en estetisk linje som om den skulle vært skrevet på slutten av 1960-tallet, og utgis av Futurum forlag med adresse Hjelmsgate – «gamlemefrikernes» høyborg i Norge – hvor biodynamisk dyrkede gulrøtter og meditasjonsmantraer har holdt stand mot både høye tomtepriser, kapitalisme og nye ideologier i førti år, og hvor det sikkert har blitt røykt jevnt og trutt i hele perioden.

Likevel glir synspunktene. Stadig flere oppfatter hasj som et lite farlig rusmiddel. For meg selv er bildet mer komplisert. La meg igjen gå tilbake til slutten av 1960-tallet og rekonstruere mer av fortellingen om miljøet hvor både «R» og jeg befant oss.

Beis, gallar, piece og rev

Jeg kan huske det klart, til Oslo kom hasjen i 1967. Jeg var femten og gammel nok til å bevege meg rundt i byen på egen hånd. Tett vevd inn i Vietnam-krig, hippiekultur og ny musikk, slo stoffet rot i nye grupper, på et av de mest synlige stedene i byen: mellom Nisseberget i Slottsparken og selveste Nationaltheatret.

Jeg tror seinsommeren 1967 må ha vært varm. Jeg husker i alle fall hete og summende augustkvelder hvor noen av oss dro inn til nettopp dette området. Vi dro for å se, for å oppleve på nært hold. Kompisen min «R» var med, og at noe hadde skjedd, var vi ikke i tvil om. Musikalen *Hair* hadde vært i byen, med viktige scener knyttet til røyking av hasj. Forsøkgymnaset i Oslo var etablert. The Beatles hadde kommet med det nye albumet *Sergeant Pepper*. Alle kunne høre at *Lucy in the sky with diamonds* innevarslet noe nytt, og alle visste at nøkkelordene kunne forkortes til *LSD*. Likevel var det noe hjemmekjent ved dette sporet, noe som hadde tradisjonell Lennon/McCartney-signatur. Som mer subtil eller truende oppfattet vi George Harrisons *Within you, without you*. Vi forbandt den med ordet *psykedelisk* og visste at han hadde lært seg sitarmusikk av selveste Ravi Shankar – et sted langt mot øst. Var det India, kanskje Nepal? På radioen spilte de *If you come to San Fransisco* av Scott McKenszie. I et intervju i *New Musical Express* hadde han uttalt: «Recently I've really begun to understand. Making decisions, being free to do what you want to do. And believing that's what you want to do.» Jeg husker ordene så tydelig fordi jeg syntes de var fine og derfor hadde skrevet dem ned utenpå stilboka mi.

Dette var rammen rundt at hasj kom i bruk i Norge: et vagt opprør, formulert med hippiebevegelsens luftige uskyldsoptimisme, vil vi kanskje si i dag. For mange av oss som var der, tror jeg likevel det var en selsom dobbelthet: noe nytt og spennende, opplevelsen av et individuelt og generasjonsmessig brudd, men samtidig noe truende og mørkt. Og vi merket at det hele spredde seg. I survey-studiene fra den tida ser vi fortsatt tallenes klare tale: Fra nesten ingen bruk stiger kurvene bratt til de flater ut ved at rundt 20 % av ungdommene i Oslo noen gang har brukt hasj ved inngangen til 1970-tallet (Lind 1974).

Det er fortsatt seinsommer. Jeg rusler noen kvelder ned «i parken» sammen med «R». Det blir høst, jeg får selv annet å gjøre. Men han fortsetter. Han forteller meg ikke lenger så mye, men jeg forstår at han røyker, og at det skjer stadig oftere. Jeg tenker tilbake på det i dag. Hvilke tegn så jeg? Musikk og klær, men viktigst var alle de nye *ordene*. Språkforskere hevder at slang har mange funksjoner: Den kan maskere handlinger, men

den kan også markere identitet og gi «vi-følelse».⁷ I miljøet rundt «R» hadde språket begge funksjoner. I løpet av høsten begynte han å snakke på helt nye måter, noe som innebar en form for hemmelig innforståthet, og for alle var det klart at en ny type rus sto i sentrum. Noen av ordene husker jeg, og overraskende mange hørte jeg også igjen, mange år seinere, da jeg begynte å forske på dette.⁸ Å *være utflippa* betydde det samme som «å frike», og begge deler var anerkjennende termer. *Kul*, *fet* og *hypp* var bra saker, mens *grim* og *kjip* var negativt ladde ord. Men viktigst var alle betegnelsene på hasj: *Beis*, *gallar*, *piece*, *rev*, *shit*, *tjall*, *blås* og *bønne* var ord som kunne hviskes lavt, vris og vrenses på i finurlige koder - også i foreldres og læreres påsyn. *Stein*, *skeiv* og *høg* var beskrivelser av rus som erstattet gamle termer som *sørpings* og *dritings*. De av oss som var tette på, ble vist eksotiske redskaper for å røyke, ofte kjøpt i små «frikersjapper» - et nytt *chillum*, en god *sjobang*, en effektiv *jord-hoga*.

Høsten 1967 blir til vinter, og «R» glir sakte ut av min verden. Ved jule-tider dropper han ut av skolen. Stadig lengre hår, stadig mer aparte klær. Jeg tror overgangen mellom å være *utflippa* på den kule måten og noe helt annet var uklar for mange av oss. Det går et år, kanskje to. Det blir klart at problemene hans er store. Han blir innlagt på en av de nye ungdomspsykiatriske institusjonene for rusmisbrukere. Jeg savner ham, han ringer noen ganger. Så er det slutt, og han forsvinner, helt stille. Rykter går: Han skal ha forlatt vår verden. Mange år seinere støter jeg tilfeldig på ham, han er fjern og utilgjengelig, virker mentalt syk. Kort etter tar han sitt liv, etter år i isolasjon og ensomhet.

Hvor startet det hele? I mine erindringer var vendepunktet seinsomme-ren «i parken», den første *reven*, den sterke identifikasjonen med en illegal subkultur. Kanskje tar jeg feil. Kanskje ville det uansett gått galt. Det får vi aldri vite.

I denne sammenheng er det noe annet som er poenget: I min rekonstruksjon, i min høyst private sosiale konstruksjon av hasj, vever «R» seg inn på to måter: Stoffet binder ham i min erindring til en subkultur som innebærer at han også møter andre illegale stoffer. Men i tillegg trodde mange av oss at hasjen i seg selv måtte ha en effekt. Vi opplevde hans tiltakende fjernhet, hans sløvhets, hans mangel på interesse. Etter hvert forsto vi at han led av en alvorlig psykisk lidelse. Vår slutning var enkel: Dette må komme av års røyking av hasj og på toppen av det hele en *badtrip* på syre. Jeg setter meg altså ned, nå tretti år seinere, og lar tankene gli. Jeg forstår at dette, for meg, fortsatt er en av nøkkelfortellingene om hasj.

Men det er flere fortellinger. For også i min egen lille krets fant hasj feste. Hvem var vi? Tre-fire kompiser, nokså flinke på skolen, vagt «pro-

gressive», vi likte Dylan og Led Zeppelin, vi hadde sympati for aksjonene i Mardøla. Ingen av oss røykte mye, det hele var over i løpet av et par år, men stoffet gled inn, med en pussig tatt-for-gitt-het som i denne sammenheng også er viktig. Noen av kompisene treffer jeg fortsatt. Vi er nå ansvarlige, middelaldrende menn. I godt lag kan vi smile av det som skjedde. Men vi liker å snakke om dette fordi det *var* viktig. Vi følte vi var med på noe nytt. Miljøene våre var fulle av subtile, innforståtte, esoteriske og identitetsgivende tegn. Langt hår, ukjente bluessangere, dikt av den unge poeten Jan Erik Vold, halvlitere med øl på Club 7, litt ny og nysgjerrig sex, anti-atomvåpen-merker, sympati for FNL – alt hørte med. Det gjorde også bruken av hasj, ritualene rundt, det hemmelige språket. Også det var potente markører, ikke minst i vår lille krets, hvor vi sto i fare for å være litt for flinke, litt for prektige.

Likevel, i bakkant var det altså en mørkere horisont. Vi visste alle noe om «R», om miljøet rundt ham. «R» gikk det galt med, andre fra samme miljø opplevde vi at ble hengende fast i et språk som en gang hadde vært magisk og spennende, men som snart ble tegn på at de ikke hadde forlatt barndommen. Brått minnet det om *Hardy*-bøker og modellfly i taket. Vi dro ut i verden. De brukte derimot fortsatt de gamle begrepene – *blåse, rev, sjobang* – når vi fortsatt så dem henge «på senteret». Kanskje sammen med folk som var yngre enn dem selv, kanskje mens de planla «et stevne» de skulle ha.

I løpet av tre–fire år hadde en eksotisk verden blitt tegn på noe helt annet. Hasj gled ut av vårt dagligliv. I den radikalisererte studentbevegelsen jeg tok del i, hadde stoffet heller ingen virkelig plass, bare noen utflippa anarkister fra miljøet rundt Hjelmgate brukte stoffet. Selv satt jeg igjen med erindringer som gradvis ble blekere, men likevel forble like tvetydige: På den ene siden «R»s søvngjengeraktive vei ut av vår verden. Men tett på – fine kvelder med kule kompisar, lange frakker, langt hår, ny musikk, en åpen verden, som vi hadde planer om få vår del ut av. Selvsagt hadde vi prøvd litt ulovlig rus. Folk av vårt slag gjorde det.

Mitt eget bidrag: tvetydighetens reproduksjon

Da jeg mange år seinere begynte å forske på feltet, stusset jeg raskt over bildene mange av mine kolleger hadde levert. Mest slående var den ensidige koplingen mellom bruk av rusmidler og psykososiale problemer, svake ressurser og dårlig tilpassing. Det var ungdom som strevde som var viktigste rekrutteringsbase for bruk av alle rusmidler, slik forskerne så det. Dessuten: Nær sagt alle tenkelige skadevirkninger hadde blitt forbundet med rus –

avhengighet, mental og somatisk sykdom, selvmord, ulykker, vold, kriminalitet og sosial marginalitet. Også hasj hadde blitt koplet til slike kjennetegn. Hasjbrukerne var beskrevet som å ha skilte foreldre (Irgens-Jensen 1990, Hammer og Vaglum 1990), oppleve dårlig integrasjon i familie og fritid (Lavik mfl. 1985), føle seg misfornøyde med livet (Irgens-Jensen 1990), ha dårlig mental helse (Lavik 1987, Hammer og Vaglum 1990), ofte hadde de droppet ut av skolen (Irgens-Jensen 1990), ofte kunne de ende ut i langtids arbeidsløshet (Hammer og Vaglum 1990). Det var nok flere bilder. Det fantes rapporter som vektla andre aspekter. Men dette var det viktigste.

Men dette perspektivet mistet viktige trekk som jeg selv hadde knyttet til både hasj og annen rus, i eget liv. Kort sagt ble meningsdimensjonen borte. De aktive og intensjonale handlingene forsvant. Brukerne ble sett som ofre eller som rammet av sykdom. Det er – i parentes bemerket – verd å merke seg at tilsvarende tanker står stadig sterkere i dagens diskurs om narkotika: I økende grad er misbrukerne viljeløse ofre, rammet av en avhengighet som slavebinder dem, som de bør få sprøyter, Metadon, Subutex, kanskje heroin for. Det er lett å se grunnene til at forståelsen har vunnet fram. Men det spørres om ikke en har mistet noe på veien, nemlig at misbrukeren alltid er en handlende aktør, som kan ha hatt gode grunner for sine valg, og som dessuten kanskje kan legge om kursen om grunnene er gode nok (se Pedersen 1994).

Mitt perspektiv ble altså at bruken av rusmidler er full av mening, basert på intensjonale handlinger, og den kan alltid gi gevinster, selv om det på lang sikt er lettest å se kostnadene. Hva har vi funnet – mer spesifikt – når det gjelder hasj?

- For det første har vi sett at flertallet prøver hasj bare noen få ganger og så legger bruken bak seg. Majoritetens oppfatning formes med andre ord av lavfrekvent bruk i tidlige ungdomsår.
- For det andre finner vi at gruppa som hasjdebuterer, som helhet er tveitydig: Dels er det en viss – men ikke sterk – tendens til psykososiale belastninger, dels en mangel på *tradisjonelt* politisk engasjement, dels et klart politisk *opposisjonelt* engasjement (Pedersen 1990a).⁹
- Flertallet – som lar det bli med få gangers bruk – har imidlertid ikke andre kjennetegn enn dette opposisjonelle engasjementet. De har ikke psykososiale belastninger, de er like engasjerte i vanlige politiske spørsmål som andre (Pedersen 1990a).
- For mindretallet, som utvikler mer omfattende bruk, avtegner det seg et annet bilde: Her finner vi risikofaktorer i oppveksten, dårlig mental helse, mangel på tradisjonelt politisk engasjement (Pedersen 1990a).

- Som unge voksne har de fortsatt dårlig mental helse, i tillegg til at de er mer involverte i kriminalitet enn andre (Pedersen 1998).
- Det samme mønsteret har vi funnet når det gjelder kulturell kapital i oppveksthjemmet samt preferanser for egen litteratur: Eksperimentbrukerne kommer fra lesende hjem, de liker selv aviser som *Morgenbladet* og *Klassekampen*. De med fastere bruksmønster kommer fra en annen bakgrunn og er ikke interesserte i sånt (Pedersen 1998).
 - Risikosøking og spenningsjakt langs den dimensjonen som kalles *experience seeking*, er også forbundet med bruk av hasj, og den reflekterer et behov for opplevelser – spontane reiser, eksperimentell musikk, lyst til å være sammen med mennesker med avvikende livsstil (Pedersen mfl. 1989, Pedersen mfl. 1991).
 - I en fersk studie har vi dessuten undersøkt den gruppa som debutterer tidlig med hasj, og her har vi funnet at atferdsproblemer gir kraftig økt risiko. De ungdommene som først kommer inn i hasjbruk, er en belastet gruppe – særlig gjelder det jenter (Pedersen mfl. 2001a).
 - De siste årene har vi gjort noen studier av anabole steroider. For vanlig ungdom er dette mindre assosiert med toppidrett enn vold, kriminalitet, alkohol og blandingsmisbruk av narkotika. Men det er ett unntak fra mønsteret: Lavfrekvent bruk av hasj uten bruk av andre former for narkotika er faktisk negativt korrelert med bruk av anabole steroider. Grunnen er nok at de reine hasjkulturene fortsatt kan ha en innadvendt, feminin og subkulturell dimensjon – som går dårlig sammen med den aggressive og machopregete dopingkulturen (Pedersen mfl. 2001b).

De linjene vi har avdekket, kan summeres slik: For flertallet forblir bruken av hasj et tilfeldig og kort møte som ikke setter varige spor. Dette flertallet kommer ofte fra hjem med en sterk boklig kultur. De er selv ofte intellektuelt orienterte. Bruken er assosiert med så vel tradisjonelt politisk engasjement som politisk opposisjonelle holdninger. Tett knyttet til dette veves bruken inn i personlighetstrekk som kan forbindes med søking etter opplevelser som en kan oppnå gjennom innlevelse i musikk, reiser til eksotiske mål, uvanlig livsstil. De sporadiske brukerne av hasj har et høyere forbruk av sigaretter, alkohol og andre narkotiske stoffer enn andre, men ellers er det særlig disse subkulturelle markørene som kjennetegner dem. Når det gjelder tidlig debut og omfattende bruk, finner vi et annet bilde: Psykososiale faktorer er prediktorer. Angst og depresjon er faste følgefenomener. Atferdsproblemer i tidlige tenår avløses av involvering i et uryddig levesett med kriminalitet i ung voksen alder. Bruken av hasj er et tvetydig fenomen.

Dette var de grove linjene. Hasjbrukerne er tvetydige. Hvordan arter det seg på nært hold? Studiene mine har vært longitudinelt utformet. Jeg har fulgt ungdommer over tid, mange også gjennom inngående intervjuer. En som jeg har hatt kontakt med lenge, kaller jeg «Gaute».¹⁰

Å forbli i subkulturen

«Gaute» gikk i niende klasse seint på åttitallet. Første gang jeg traff ham, hadde han farget håret lilla, han hadde en kassettpiller hvor han spilte *Trans Europe Express*, og rundt ham i vestkant-skolegården samlet det seg alltid en gjeng på åtte–ti ungdommer. Alle på skolen visste at de røykte hasj, og i et intervju fortalte han at det var han selv som skaffet gjengen stoff. For gjengen til «Gaute» var hasj viktig. Hvorfor? Nøkkelen til analyse ble hvordan identiteter dannes når spenninger mellom ungdom fra ulike sosialklasser er bakteppet (Pedersen 1990b).

Den kulturelt dominerende gruppa på skolen kom fra en meget velstående krets, hvor alkohol var det foretrukne rusmidlet, i en festkultur med *parties*, sommersteder og ridehester. Gruppa hadde hegemoni på skolen og markerte på tallrike måter avstand til dem som ikke hørte med. En rekke ungdommer forble usynlige i dette miljøet. For gjengen til «Gaute» var det ingen fare: Det hvilte et mystikkens halvsør over den kroken av skolegården der de holdt til. Både elever, lærere og foreldre snakket om det som foregikk. Hasj var, sammen med frisyre, klær og musikk, viktige identitetsgivende symboler for hele denne gjengen.

Den engelske forskeren Phil Cohen viser hvordan den ungdommelige subkulturen ofte formulerer konflikter innad i den dominerende kulturen, og nøkkelen til analyse ligger i foreldregruppas klassemessige posisjon (1972/1997). Subkulturen bruker, slik han ser det, symbolske subsystemer som kan knyttes til to hovedformer: (i) de «plastiske» formene, knyttet til klær og musikk, (ii) de «infrastrukturelle» formene, knyttet til argot og ritualer. Analysen av subkulturen krever, sier han videre, at en først må få grep om den grunnleggende klassemessige konflikten, så må en finne strukturene i det subkulturelle systemet, og til slutt må en ha sensitivitet for hvordan dette faktisk «leves ut». Den ungdommelige subkulturen er framfor alt et *forsvar*, sier han. Problemet er at den ikke viser noen vei ut, den gir ingen løsninger på konflikter i «det virkelige liv». Normalt brytes livet i subkulturen av deltakernes egen familieetablering og vei inn i foreldrenes kultur. Men noen får et mer permanent opphold i ytterkant av subkulturen – for eksempel knyttet til rusmisbruk, pushing og småkriminalitet (Cohen 1972/1997:96).

Seinere bidrag har kritisert denne forståelsen for å være for mekanisk og enkel, og Sarah Thornton (1996) viser at forholdet mellom subkultur og sosial klasse er mer komplisert. Overklassegutter kan imitere arbeiderklassetil, hvite mellomlag kan leke med etnisk musikk og symboler. Det Thornton kaller *subkulturell kapital*, er ofte forbundet med en ambisjon om å oppheve klassebestemmelsene, og rent faktisk kan dette bidra til brudd med foreldre-kulturen, og ikke bare til å reproducere den.

Begge perspektivene kan være til nytte om en skal forstå samspillet på den skolen der gjengen til «Gaute» gikk. Grunnkonflikten gikk på en overraskende rein måte mellom sosiale klasser. Men den ble ikke reproducert mekanisk i sammensetningen av miljøene. I gjengen til «Gaute» var det et flertall som kom fra mellomlagene: Foreldrene var leger, kulturarbidere, lærere, men enkelte kom også fra arbeiderklassefamilier. Et fellestrekk var imidlertid at de opplevde å være i utakt med sitt bakgrunnsmiljø og hadde stor avstand til «sossen» på skolen.¹¹ For noen hadde veien inn i miljøet vært forbundet med mobbing og utstøtning, for andre hadde et alternativt prosjekt blitt *valgt*: Filmklubb, teater og litteratur representerte for mange «frikere» et brudd med «sossens» mer ukompliserte festkultur. Det er nok rimelig å hevde at denne skolen dårlig tålte de sosiokulturelle spenningene den rommet. Forskansning og utstøting preget miljøene. Men flere av «frikkerne» opplevde at de *ble noe*, til forskjell fra mange av «de usynlige». Hasj spilte en åpenbar rolle i dette forløpet.

Flere av de mest ressurssterke i gjengen til «Gaute» gled etter hvert inn i vanlige utdanningsløp. Men «Gaute» og et par kompiser droppet ut av skolen og opprettholdt et liv hvor bruken av illegale rusmidler forble viktig. Da han var blitt tjuetre, intervjuet jeg ham på nytt, og han bodde i en høyblokk i en drabantby i Oslo. Han var kledd i jeans og t-skjorte, en vanlig gutt å se til. Midt på gulvet i leiligheten var det et ruvende musikkanklegg, og hele kvelden lå avantgarde techno som et mykt bakteppe mens vi snakket. Jeg spurte hva han gjorde, og han fortalte uinspirert om en jobb i en butikk. Han jobbet hver dag, men raskt kom han til det som var hovedsaken, et brennende engasjement for hasj:

Politikken til staten er helt på trynet når det gjelder hasj. De sier det samme som bestemora mi pleide å si – rett fra hasj til heroinist. Det er fullt hysteri. Se på dem jeg vanker med: Ti-femten stykker som tar seg en tjall nå og da. Én eneste av femten har trøbbel. OK at jeg tar en nattings?

Han spurte uten å spørre. Med raske fingre tok han en liten kniv, skar av små flak. «Fet afghan,» sa han, «super hasj». Øvet smuldret han hasjen opp, la seg på ryggen i sofaen og begynte å fortelle. Han var velformulert, likte å snakke. En lang kveld lyttet jeg, mens røyken hang tung. Hvordan levde han, åtte år etter han var sentrum av hasjmiljøet på skolen?

Han var tvetydig – nær sagt like tvetydig som hasjen selv. På viktige områder var han en marginal person, dårlig forankret i samfunnslivet. Samtidig var han intens og sosial. Mye av livet var organisert rundt salg av hasj, og det ga han en romslig årsinntekt. I fem–seks år hadde han holdt på, og ennå var han ikke tatt. Det skyldtes at han ikke drev så stort, sa han, han solgte bare til dem han kjente. Han kalte seg selv – litt ironisk – for «pusher». Den vanlige jobben betydde lite. Rollen som pusher var viktigere, men han trengte et skalkeskjul for ikke å komme i politiets søkelys. Nølende – men samtidig stolt – fortalte han om den komplekse strukturen i omsetningen. Hans drømmer trakk mot å «gjøre det stort» for så å legge opp. Men etter hvert kom det fram at han hadde et høyt forbruk av så vel alkohol som andre illegale rusmidler. Han hadde også i lange perioder vært deprimert og kretset lenge rundt sin smertefulle oppvekst og det tidlige tapet av moren. Det var liten tvil om at han hang løst i de strukturer som knytter ungdom flest til vårt samfunn.

I løpet av intervjuet kom en av vennene, «Stian», inn i stua. Han bodde hos «Gaute» på ubestemt tid. De hadde en «kul» væremåte sammen, med innforstått sjargong og subtil humor. Også «Stian» brukte mye hasj. De to var hjertens enige om det tåpelige i myndighetenes politikk på feltet, men «Gaute» var den best formulerte. «Stians» beundring for «Gaute» var åpenbar. Det var ingen tvil om at «Gaute», i sitt miljø, hadde en sterk posisjon. Derfor var han også så tvetydig: langt på vei utenfor det vanlige samfunnslivet, men integrert i en subkultur i utakt med vanlige folks verdier, en subkultur som ga identitet, stil, inntekter.

Intervjuet ga også innsikt i hvordan omsetningen av hasj foregår. Han solgte bare til «venner», sa han, men da jeg spurte hvor mange det dreide seg om, ble han vag. «Tretti–førti personer,» konkretiserte han det etter hvert til. Han hadde dessuten en standard profitt av salget: tretti til førti kroner per *piece* (mellom 0,7 og 1 gram). Leveransene var faste, prisen var jevn, og bakmennene hans var de samme over tid. Når «Gaute» snakket om bruk og salg av hasj, var det i første omgang med vekt på sosiale aspekter, på betydningen av å ha en tett og god vennekrets. Først etter en god stund ble det også klart at det hele foregikk innen en svart, men likevel stram og formalisert økonomisk struktur. Det var ingen tvil om at «Gaute» var vedt dypt inn i denne strukturen.

Smith-Solbakken og Tunglund (1997) viser at omsetningen av hasj typisk tar form av amatørmessig, uformell og vennskapsbasert samhandling. «Spleiselaget» er den vanlige metaforen folk vil bruke. Under det hele, men lite synlig, ligger det imidlertid ofte formaliserte strukturer – «agenturer» med betydelige kapitalinteresser, med bindinger til andre deler av den illegale økonomien og ulik grad av kontroll over markedene. Mine egne intervjuer, av «Gaute» og andre, har gitt flere illustrasjoner av hvordan dette kan arte seg:¹² Typisk synes det å være at en ungdom begynner å bruke stoff. Han kjøper til eget forbruk i smått fra en han kjenner, men får bedre pris når han kjøper tjue, femti eller hundre gram hasj. Han begynner så å selge i vennekretsen, får mer enn nok til eget forbruk, pluss en god slump penger til overs. Etter en stund får han krite en halv eller hel kilo. Plutselig er det *mye* penger i bildet. Noen kjøper hundre gram, de klarer ikke å betale. Hans kontakt gir ham lov til å rekvirere inndrivere. I løpet av denne prosessen lærer han mye og møter nye økonomiske realiteter. Så blir én dag hans eget parti tatt av politiet. Han skylder plutselig et stort beløp og gjelda forsvinner ikke om han settes inn. Foreldrene kan prøve å kjøpe ham ut, om de har ressurser, men gjelda kan være kjøpt opp, brått skylder han et helt annet beløp. Rett bak den uformelle samhandlingen, kameratskapet, spleiselaget, finner vi noe annet. Subkulturen har tatt et grep på en måte som gjør det vanskelig å slippe løs.

En rev bak øret

«Selvsagt har jeg en rev bak øret. Det tipper jeg du også har.» Hun er mor i klassen til en av barna mine, vi snakket om ungdomstida vår, og hun sa det med et lekent smil. Jeg var først litt tungnem, så gikk det opp for meg hva hun mente. På en underforstått måte signaliserte hun en sannsynlig felleserfaring. – Vi er av samme slag, vi to. Blant egne kjente, i min egen generasjon, tror jeg det kan fungere på linje med å ha hatt et bestemt favorittband, ikke ha feiret russetida, likt Solstads bok *Svingstol* eller – hvis du er mann – huske Maier snappe OL-gullet fra Kees Verkerk i 1968 (på tida 7,22,4). Et lite stikkord, og brått er så mye sagt.

Ofte snakker vi i sosiologien om betydningen av «de store fortellingene», og med det mener vi kulturens grunnfortellinger, som gir oss fellesstoff til å utforme våre identiteter. Mange mener at disse store fortellingene har blitt borte, og at nettopp det er et av de viktigste trekkene ved vår tid. Kanskje er det riktig. De store ismene, som formet samtida i sitt bilde (men oftest basert på en utvalgt gruppe – rase, folk, klasse), er kanskje døde.

Men jeg tror det finnes en rekke «små fortellinger», og at også de kan være potente markører av tilhørighet.

Fortellingen om hasj kan ha en slik karakter. En venninne søker jobb i omsorgen for tunge stoffmisbrukere. Hun er psykolog, like gammel som jeg, har vokst opp i Oslo og har sikkert alltid stemt SV. Hun er innstilt på førsteplass, intervjurunden er en rein formalitet. Midtveis blir hun spurt om sitt eget forhold til rusmidler. – Jeg drikker litt rødvin, sier hun. – Hva med hasj? blir hun spurt. – Aldri prøvd det, svarer hun. Hun er sensitiv, og jeg stoler på hennes skjønn: Hennes kolleger *in spe* blir skuffet. Det beste svaret ville vært: – Jeg prøvde hasj noen ganger på gymnaset, eller som student. Selvsagt gjør jeg det ikke mer. Men jeg vet hva det dreier seg om. På samme måte som dere har jeg vært der det foregikk.

Denne erfaringen ligger der, hos viktige opinionsdannere. Vi er viktige, ikke minst fordi eksperimenterende bruk av stoffet så lenge har hatt den rekrutteringsbasen jeg har beskrevet. At erfaringene er unndratt et felles språk, gjør dem ikke mindre virksomme. Så tenker du kanskje: Disse beskrivelsene er gårsdagens bilder. Det er en form for nostalgi i dem, og dagens hasjbrukere har lite til felles med dem som dro til Woodstock for å digge Jimi Hendrix og Janis Joplin. Kanskje tenker du videre: Han ser ikke at hasjbruken er normalisert, og at det er lengselen etter egen ungdom som bærer perspektivet. Mitt svar er: Noe av det som har overrasket meg mest etter at jeg har forsket på dette i tjue år, er hvor mange fellestrekk vi faktisk finner mellom det som skjedde på slutten av sekstitallet, og det som fortsatt foregår. Jeg har hatt adgang til store datasett med ungdom født over nokså lange tidsspenn. Hele veien gjenfinner vi den tvetydigheten jeg har prøvd å beskrive. Kretsen rundt «R» og den som omga «Gaute» tjue år seinere, var nokså like. De kreftene som bidro til å trekke «Gaute» ut i randsonen, minner om dem jeg tror må ha virket på «R».

Men *er* nå hasj farlig? For de fleste er *litt* hasj *ikke* farlig. Stoffet gir gjerne en mild rus. Oftest er bruken del av en jakt på nytelse og opplevelser. Kanskje kan den være et element i ungdommers lek med normbrudd og grenser, i strevet med å forme en identitet. Vi kan like det eller la være. Mange liker det ikke, og når forskere og helseopplysere i så liten grad har villet fortelle nettopp denne historien, er nok det grunnen. Men for et mindretall representerer hasj en fare. Dels skyldes det egenskaper ved stoffet, dels seleksjonen til bruk, dels den sosiale kontekst vi kan plassere bruken innenfor. Kriminaliseringen spiller en viktig, men komplisert rolle i dette bildet.

Hva bør så gjøres? Det finnes ikke enkle svar. Grunnen er at politiske løsninger og lovgivning trenger legitimitet i befolkningen. Derfor må svarene komme som et resultat av prosesser som må involvere mange. Men i

alle slike samtaler tror jeg vi ender opp med noen grunnleggende normative spørsmål: Vi må forholde oss til en dobbel konto, som rommer gleder og nytelser, men også skader og kostnader. Derved åpnes det for et politisk og etisk felt. Forskningens rolle er ikke minst å synliggjøre de elementene som inngår i feltet.

Hvorfor har jeg gitt så stor plass til «R»? Jeg har flere ganger i artikkelen pekt på at ulike typer sannheter kan leve side om side. Men ikke alle er like lette å identifisere, ikke alle er like tilgjengelige. Etter mitt skjønn er fortellinger som den om «R» viktige. Enklest ser vi det ved vårt mest utbredte rusmiddel, alkohol: De fleste har opplevd problemer som skyldes alkohol i sin nærmeste krets, og alkoholpolitikken legitimitet er i økende grad knyttet til at slike problemer blir del av kulturens felleseie. På samme måte kommer stadig flere til å gjøre seg erfaringer som dem jeg selv har med «R», knyttet til hasj og andre narkotiske stoffer. Mobiliseringen av en narkotikapolitisk opinion må ta utgangspunkt i disse *opplevde* problemene, ikke søke tilflukt i abstrakte henvisninger til skader på aggregert nivå, slik de framtrer i så mange offentlige utredninger. Spørsmålet som står igjen – jeg medgir det – er selvsagt hvorvidt «R»s bruk av hasj *faktisk* gir noen nøkkel til å forstå hvorfor det gikk galt for ham. I min erindring er det en slik kopling, om den hadde tålt grundigere analyse vet jeg ikke. Men det er heller ikke poenget: Jeg har villet vise mine tvetydige holdninger og hvordan de finner både støtte og paralleller i forskningen som finnes. Dessuten, og viktigere: I skjæringsfeltet mellom vår opplevde virkelighet og forskningens funn og perspektiver ligger mye av det potensielle grunnlaget for det rusmiddelpolitiske arbeidet.

Her tror jeg alvorlige feilgrep er gjort. Problemene knyttet til rusmidlene, er på en måte stjålet fra folk flest. «Konflikt som eiendom» var den paradoksale tittelen Nils Christie for mange år siden ga et av sine bidrag. Han viste hvordan konflikter mellom folk ble ekspropriert av myndigheter og rettsapparat og skåret ut av befolkningens dagligliv. Det samme gjelder langt på vei rusmidler: Kostnadskontoen er i for høy grad beskrevet i medisinenes kjølige språk, gjort til del av jus og strafferett, blitt del av en juridisk-medikalisert diskurs, som ikke inviterer til politisering, men gjør det hele til en sak for eksperter. Tempoet i denne prosessen har dessuten økt de siste årene, etter som sykdomsmetaforene på feltet har fått økt popularitet og betydning.

Samfunnsforskningens viktigste bidrag ligger, tror jeg, i å sensitivisere våre blikk. Som forskere skal vi hjelpe til å tydeliggjøre hvordan vi former vår virkelighet på bestemte måter. Vi skal framfor alt stille gode spørsmål, som i neste omgang kanskje gjør oss selv og folk flest i stand til å se klarere – til også å se *oss selv* klarere, ikke minst hvordan våre oppfatnin-

ger har blitt som de er. Når det gjelder hasj, er den tvetydigheten stoffets brukere har, et utgangspunkt for å diskutere mulige konsekvenser av ulike veivalg i strafferett og helse- og sosialpolitikk.

Slik tvetydighet er vanskelig å leve med. Derfor er det at kvalitetsavisene *Independent* og *Guardian* ender opp med gjensidig utelukkende, regressive og stiliserte svart-hvittbilder. Derfor tolker dyktige forskere det samme materiale på ulike måter. Jeg tror at vi, dersom vi klarer å fastholde denne tvetydigheten, vil se klarere. Gjør vi det, øker vi også muligheten for å utforme fornuftige politiske strategier. Jeg er ikke naiv. Jeg innbiller meg ikke at det er enkelt. Like fullt tror jeg at det er eneste farbare vei når det gjelder spørsmålet om hasj.

Noter

1. Artikkelen bygger på et foredrag holdt ved mottakelsen av Dr. Oscar Olsens pris for rusmiddelforskning, Kristiansand, den 9. september 2002.
2. Overraskende nok ble for eksempel de narkotikapolitiske forslagene i Straffelovkommissionens innstilling, levert i mars 2002, ikke etterfulgt av noen debatt (se <http://odin.dep.no/jd/norsk/publ/utredninger>).
3. For typiske innlegg i *Independent*, se for eksempel Deborah Orr, 13. mars 2002, og Lauren Both, 25. oktober 2001. *Guardians* posisjon kommer for eksempel fram i en usignert kommentarartikkel den 18. august 2002. Rebeccas historie står i *Guardian* 14. august 2002.
4. Den australske forskeren Wayne Hall er en av verdens ledende kapasiteter på feltet, og han går for eksempel igjen som både medforfatter i nøkkelteksten til ARF, som den ene av de to lederskribentene i *Addiction* og faktisk også som arrangør og referent på det konsensus-seminaret som lå til grunn for lederen til *Lancet* fra 1998.
5. Professor Alfred Springer, som leder en forsknings- og behandlingssenhet for rusproblemer i Wien, har beskrevet hvordan de i økende grad får inn ungdommer med akutte psykotiske episoder etter røyking av hasj på helgeturer til nederlandske byer (personlig meddelelse, høsten 2001). Men mye kan tyde på at dette særlig er knyttet til bruk av cannabis fra nye typer planter med høyt THC-innhold, produsert i Nederland. I Norge er den helt dominerende andelen av hasj som beslaglegges, fortsatt importert fra Nord-Afrika, særlig Marokko, og her synes THC-innholdet å ha ligget konstant på ca. 6–8 %. Derimot foretas det sporadiske beslag av stoff (marihuana) fra planter dyrket også her i landet, med mye høyere THC-innhold (opp til 18 %), og på nettet averteres det frø for dyrking av slike planter (personlig meddelelse fra kriminaltekniker Bønes, Kripos, 8. august 2002).
6. En rekke rapporter fra Statens rettsstoksikologiske institutt de siste sju-åtte årene har vist at andelen «promillemistenkte» bilister i Norge som har hatt spor av narkotika i blodet, særlig THC, har vært sterkt økende.

7. Tone Tryti er den norske språkforskeren som særlig har arbeidet med ungdommelig slang, mens Halvor Eifring (1985) har studert narkotikaslang i Norge. Han drøfter ulike syn på slangens funksjon i dette miljøet (s. 64–65).
8. Dette er nokså overraskende. Et hovedpoeng i teoriene om ungdommelige subkulturer, slik de er formulert av for eksempel Birmingham-skolen, er de lynraske skiftene i stiluttrykk, hvor for eksempel inversjoner (snu, vrenge, bytte rekkefølge) står sentralt. Et eksempel på at nettopp dette skjer, er imidlertid ved termen *streng*. I den opprinnelige «frike»-terminologien fra 1960-tallet betydde begrepet det samme som «kjip» eller «grim». I den morsomme boka til Hans Christian Grønn, *Det som er strengt* (Oslo: Aschehoug 2000), som er en roman som tar form av en leksikalsk gjennomgang av slang-uttrykk fra en av Oslos drabantbyer på 1980-tallet, har ordet fått motsatt betydning. Der betegner det noe «kult, fint, bra, supert, kraftfullt, gledelig. Strengt er sekkebetegnelsen på alt som er positivt i livet,» sier Grønn.
9. Dette er operasjonalisert som deltakelse i elevrådet, stemmegiving ved valg og liknende for det tradisjonelle engasjementet, mens det opposisjonelle er knyttet til for eksempel ulovlige demonstrasjoner og husokkupasjoner.
10. Beskrivelsen av dette miljøet på ulike tidspunkter står å lese i Pedersen (1988), Pedersen (1990b) og mer i detalj i Pedersen (1998:104–114).
11. Vi har ytterst spinkle data om den sosioøkonomiske rekrutteringsbasen for bruken av hasj i Norge, men en helt tilsvarende observasjon gjorde Bergersen Lind (1974) i sitt materiale: Ungdom fra høyere sosiale lag, men i utakt med forventninger fra sitt bakgrunnsmiljø, utgjorde en viktig rekrutteringsbase.
12. *Dagbladet* slo for eksempel opp historien «Tjener 100 000 i måneden» om «Sebastian», som var 17 år og narkolanger, over hele forsida den 2. september 2002. Denne strukturen minner for øvrig om den jeg selv har fått beskrevet av flere informanter. Den minner dessuten om de inntrykk politiet sitter med, jf. Ole-Vidar Øiseth ved Narkotikaseksjonen, Oslo politikammer (personlig meddelelse, 7. august 2002).

Litteratur

- Andreasson, S., P. Allebeck, A. Engstrøm og U. Rydberg (1987). Cannabis and schizophrenia: A longitudinal study of Swedish conscripts. *Lancet*, 1483–1486.
- Anthony, J.C. og J.E. Helzer (1991). Syndromes of drug use and dependence. I: L. Robins og D.A. Regier (red): *Psychiatric Disorders in America*. New York: Macmillian Free Press.
- Beardsley, P. og T. Kelley (1999). Acute effects of cannabis of human behavior and central nervous system functions. I: H. Kalant og W. Corrigal (red): *The health effects of cannabis*. Toronto: Addiction Research Foundation.
- Chen, K. og D. Kandel (1995). The natural history of drug use from adolescence to the mid-thirties in a general population sample. *American Journal of Public Health*, 85:41–47.

- Cohen, P. (1972/1997). Subcultural conflict and working-class community. I: K. Gelder og S. Thornton (red): *The Subcultures Reader*. London: Routledge.
- Fergusson, D. og J. Horwood (1997). Early onset cannabis use and psychosocial adjustment in young adults. *Addiction*, 92:279–296.
- Fergusson, D. og J. Horwood (2000). Does cannabis use encourage other forms of illicit drug use? *Addiction*, 95:505–520.
- Hall, W. (1998). Cannabis use and psychosis. *Drug and Alcohol Review*, 17:433–444.
- Hall, W. og W. Swift (1999). *The THC content of cannabis in Australia*. Sydney: National Drug and Alcohol Research Centre.
- Hall, W., L. Johnston og N. Donnelly (1999). Epidemiology of cannabis use and its consequences. I: H. Kalant og W. Corrigal (red): *The health effects of cannabis*. Toronto: Addiction Research Foundation.
- Hall, W., R. Room og S. Bondy (1999). Comparing the health and psychological risks of alcohol, cannabis, nicotine and opiate use. I: H. Kalant og W. Corrigal (red): *The health effects of cannabis*. Toronto: Addiction Research Foundation.
- Hall, W. og T. Babor (2000). Cannabis use and public health: assessing the burden. Editorial. *Addiction*, 95:485–490.
- Hammer, T. og P. Vaglum. (1990). Initiation, continuation or discontinuation of cannabis use in the general population. *British Journal of Addiction*, 85:899–909.
- Irgens-Jensen, O. (1990). *Ungdom og rusmidler*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet.
- Kalant, H. og W. Corrigal (red) (1999). *The health effects of cannabis*. Toronto: Addiction Research Foundation.
- Kandel, D. (1975). Stages in adolescent involvement in drug use. *Science*, 190:912–914.
- Lancet* (1995). Editorial, 346: November 11.
- Lancet* (1998). Editorial 352: November 14.
- Lavik, N.J., A.B. Huseby og M.G. Rud (1985). Drug abuse and environment in youth. *Social Psychiatry*, 20:179–185.
- Lavik, N.J. (1987). Drug abuse among junior high school students in Norway. *Pediatrician*, 14:46–50.
- Lind, B.B. (1974). *Narkotikakonflikten: stoffbruk og myndighetskontroll*. Oslo: Gyldendal.
- Matthews, P. (1999). Cannabis culture. A journey through disputed territory. London: Bloomsbury.
- Morrall, A., D.F. McCaffrey og S. Paddock (2002). Reassessing the marijuana gateway effect. *Addiction*, 97:1493–1504.

- Newcomb, M. og P. Bentler (1988). *Consequences of adolescent drug use*. Newbury Park: Sage.
- Pedersen, W., S.-E. Clausen og N.J. Lavik (1989). Patterns of drug use and sensation seeking, in Norwegian adolescents. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 79:386–390.
- Pedersen, W. (1990a). Adolescents initiating cannabis use: cultural opposition or poor mental health? *Journal of Adolescence*, 13:327–339.
- Pedersen, W. (1990b). Bak korrelasjonene. Tre koder for bruk av rusmidler. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 31:511–533.
- Pedersen, W. (1991). Mental health, sensation seeking and drug use patterns. A longitudinal study. *British Journal of Addiction*, 86:195–204.
- Pedersen, W. (1994). Ungdom er bare et ord. Samfunnsvitenskapelige essays. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, W. (1998). *Bittersøtt. Ungdom, sosialisering, rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, W., A. Mastekaasa, og L. Wichstrøm (2001). Conduct problems and cannabis initiation: A longitudinal normal population study. *Addiction*, 96:415–431.
- Pedersen, W. og L. Wichstrøm (2001). Adolescents, doping agents and drug use. A community study. *Journal of Drug Issues*, 31:517–542.
- Pedersen, W., L. Wichstrøm og M. Blekesaune (2001) Violent behaviors, violent victimization and doping agents. A normal population study of Norwegian adolescents. *Journal of Interpersonal Violence*, 16:808–832.
- Skretting, A. (1991). Nordmenns holdninger til narkotika. *Stoffmisbruk*, 26–30.
- Smith-Solbakken, M. og E. Tunngland (1997). *Narkomiljøet, økonomi, kultur og avhengighet*. Oslo: Ad Notam.
- Solowij, N. (1998). *Cannabis and cognitive functioning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thornton, S. (1996). *Club cultures: Music, media and subcultural capital*. Hanover/London: Wesleyan University Press.
- UNIDCP (United Nations International Drug Control Program) (1997). *World Drug Report*. Oxford: Oxford University Press.
- Vindheim, J.B. (2000). *Inn i hampen: historien om en mangfoldig urt*. Oslo: Futurum Forlag.

English summary

A joint behind the ear: The social construction of cannabis

The social construction of cannabis is associated with a fundamental ambiguity: The substance is often perceived as a harmless drug with long traditions of use. However, for others the substance still connotes dependence, health damage and social problems. The paper argues that there is in fact a growing consensus as regards the possible health and social consequences of cannabis use in the research community. However, in the interpretations of these findings, we find the same ambiguity in the research community as in other parts of society. The paper argues that the discourse on cannabis use is to a large degree influenced by the population's actual experiences with the drug during recent decades. However, due to the medical metaphors in the field and the illegality of the substance, typically there is no open and public discourse that includes these experiences. At the same time, the use of cannabis has for many been a subtle and strong marker of sub-cultural dimensions, with large potential for identity formation. The arguments are illustrated by subjective memory images from the early years of cannabis use in Norway. Finally, possible consequences for a policy on cannabis are discussed.

